

MAGYAR ÁRVÁK VALAHOL EURÓPÁBAN¹

BEVEZETŐ GONDOLATOK

2012. június 20-án az Európai Unió Tanácsa közzétette az árva művek egyes megengedett felhasználásairól szóló irányelv véglegesnek szánt szövegét, miután azt a Tanács és az Európai Parlament első olvasatban elfogadta, amely számos tagállam számára azt a kötelezettséget keletkezteti, hogy végre rendezze – legalább egyes – árva művek – legalább egyes – felhasználásainak sorsát. (Az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-én, a kézirat lezárását követően elfogadta az irányelv végleges szövegét, amely tartalmilag nem változott a tanulmányban vizsgált szöveghez képest – *a szerk.*)

Vannak azonban olyan tagállamok – többek között Magyarország –, amelyek a problémát tagállami szinten is érzékelve már régebben kísérleteznek különböző megoldásokkal nemzeti vonatkozásban. Az eddig kivárho tagállamok talán könnyebb helyzetben vannak, bár nekik is meg kell küzdeniük az irányelv új eszközeinek a saját szerzői jogi rendjükbe való beillesztésével. Azok a tagállamok azonban, amelyek már rendelkeznek saját megoldásokkal, még komolyabb feladatot kell, hogy megoldjanak: saját, *sui generis* rendszerüket is illeszteniük kell az irányelvi megoldáshoz. Az átalakítás mértéke függ attól, mennyire sikerült a tárgyalások során a saját szempontjaikat érvényesíteni, és ennek eredményeként az irányelv által adott szabályozási megoldás mennyire van távol a nemzeti rendelkezésektől.

Ebben a tanulmányban már csak röviden vizsgáljuk, hogy milyen úton jutott el az Európai Unió az irányelvhez, illetve hogy ezzel párhuzamosan hogyan alakult ki Magyarország megoldása. Ezt követően pedig megvizsgáljuk azokat a koncepcionális kérdéseket, amelyek az irányelv átültetésével kapcsolatban felmerülnek – elsősorban arra tekintettel, hogy a magyar nemzeti rendszer átalakítása milyen szempontból merül fel és tartható indokoltnak.

AZ IRÁNYELV EURÓPAI ELŐZMÉNYEI

Az irányelv előkészítése hosszú, számos szakmai fórum által folytatott előkészítő munka eredményének tekinthető. A Bizottság 2005. szeptember 30-án jelentette be az i2010 program keretében az i2010 Digitális Könyvtárak projektjét, amelyhez hasonló címmel közleményt [COM(2005) 465 végleges] is fűzött.² A Bizottság az árva művekkel kapcsolatos kérdéskört itt befektetési szempontból vizsgálta, mondván, hogy számos esetben a művek jogi

¹ Köszönet Faludi Gábornak a címért és a szakmai lektorálásért.

² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:EN:PDF>.

státuszának tisztázása igen nagy költségráfordítást tesz szükségessé, ami akár meg is haladja a befektetésből származható bevételeket, és így lényegében azt eredményezi, hogy az ilyen költséges alkotásokkal kapcsolatban nem történnek befektetések.³

A Bizottság a közleményt követően egy évvel ajánlást fogadott el,⁴ amely már konkrét javaslatokat tett a probléma megoldására: ebben az intézmények közti együttműködés erősítésének, egy európai könyvtár létrehozása elősegítésének, a már digitalizált tartalmaknak az archívumok számára való rendelkezésre bocsátásának szükségességét hangsúlyozta. A Bizottság e projekt keretében említette először az árva művek problémáját mint feltétlenül kezelni szükséges tárgykört. A kérdéskör azonban már korábban is felmerült bizottsági dokumentumban: a Bizottságnak a filmek és más audiovizuális művek egyes jogi aspektusairól szóló 2001-es munkaanyagában.⁵ Külön figyelmet érdemel, hogy az ajánlás már nemcsak a könyvek körében azonosítja az árva művek problematikáját, hanem az audiovizuális alkotásokat is úgy említi, mint amelyek körében a jelenség gondot okozhat. Jelentős a Bizottságnak az az állásfoglalása, hogy az árva művek félúton helyezkednek el a közkinccsbe tartozó alkotások és a még oltalom alatt álló művek között, ugyanakkor státuszukat nem a közkinccs felé kívánja elmozdítani, hanem minél inkább az oltalom alatt álló művek státuszához hasonlóvá kívánja tenni, azaz felhasználásukat vagy „törvényi”, vagy – hacsak erre mód van – tranzakciós licenzek útján kívánja lehetővé tenni. Az ajánlás preambuluma (10) bekezdése megemlíti az Infosoc-irányelv⁶ 5. cikke (2) bekezdésének c) pontját, (3) bekezdésének n) pontját és (5) bekezdését, valamint az ezekhez kapcsolódó (40) preambulumbekendést mint olyan szerzői jogi eszközöket, amelyek ma is segíthetik a kulturális örökség hozzáférhetővé válását. Hozzáteszi, hogy engedélyezési rendszerek (*licensing mechanisms*) is támogatják a jogosítást és ennek következményeként a digitalizációs erőfeszítéseket és a hozzáférhetővé tételt. Az ajánlás rendelkező része viszont – a jogforrás nem kötelező jellegéből fakadóan – csak javasolja, hogy a tagállamok hozzanak létre engedélyezési rendszereket az árva művek hasznosítására az érdekeltekkel való konzultációkat követően, illetve támogassák az ismerten árva művek listáinak elérhetővé tételét.

A Digitális Könyvtárak projekt keretében felállított magas szintű szakértői csoport (High Level Expert Group – a továbbiakban: HLG) 2006. október 16-án adta ki köztes jelentését, amelyben továbbra is hangsúlyozta a differenciált megközelítés fontosságát. A HLG a

³ I. m. (2), p. 6–7.

⁴ Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. (2006/585/EC): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF>.

⁵ Commission Staff Working Paper on certain legal aspects relating to cinematographic and other audiovisual works. Brussels, 11.04.2001 SEC(2001) 619.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infosoc-irányelv).

probléma kezelését kettéválasztotta. Egyrészt a jövőre nézve dolgozott ki javaslatokat azon művekre vonatkozóan, amelyek ma még árva, eszközöket javasolva annak megakadályozására, hogy ezek is elárvuljanak (pl. szerzői, illetve műnyilvántartások, adatbázisok létrehozása, a digitális anyagok metaadatokkal való ellátásának javítása, illetve a szerződési gyakorlat transzparenciájának támogatása). Másrészt a múltra nézve azokra a művekre vonatkozóan is tett javaslatokat, amelyek esetében már bekövetkezett az elárvulás.⁷ A határon átnyúló felhasználások segítése érdekében ezenkívül segíteni kell a tagállami rendszerek kölcsönös elismerését és a jogosult megfelelő keresésére vonatkozó alapelvek általános elfogadását.

Ezt követően 2008. június 4-én a HLG memorandumot fogadott el,⁸ amelyben a felek hangsúlyozták azon útmutatók kialakításának és hozzáférhetővé tételének szükségességét, amelyek mentén az árva művek felhasználói igazolhatják, hogy a jogosult megtalálása érdekében megfelelően alapos keresést folytattak (*due diligence guidelines*), bátorította egyúttal az árva művek jogszerű használatát elősegítő, illetve a művek elárvulását akadályozó mechanizmusok kialakítását.

Ugyanezen a napon a HLG elfogadta záró jelentését⁹ a digitális megőrzésről, amelyben hangsúlyozta, hogy a nemzeti megoldások kölcsönös elismerésének alapjául a megfelelő keresésről szóló útmutatók szolgálhatnak, amelyek segítik a felhasználókat a jogosultak megtalálásában, és ha ezen útmutatók alapján sem találják őket, kedvezőbb elbánásra számíthatnak a mű felhasználása esetén, mint az egyszerű jogsértők. A HLG ennél tovább is ment, bátorítva a tagállamokat arra, hogy szabályozásukban ismerjék el a más országok útmutatóit követő felhasználókat úgy, mint akik az adott tagállamban is eleget tettek a megfelelően alapos keresés feltételeinek, ami lényegében egy önkéntes gondossági mérce harmonizációját jelentette volna, aminek az eredménye a jogérvényesítési irányelv 12. cikke szerinti alternatív eszköz alkalmazása lehetett volna (azaz hogy a bíróság díjfizetés ellenében jogosíthatja a felhasználást).

A Bizottság belső piaci ügyekért felelős biztosa 2010. március 22-i európai parlamenti meghallgatásán¹⁰ jelentette be, hogy a Bizottság munkaterve¹¹ alapján még 2010 végén

⁷ Jogi vélelmek bevezetése, illetve a kollektív engedélyezési rendszerek kiterjesztése, a jogosultak előzetes keresésére való elvárások egységes kialakítása, a jogosult megjelenésével az engedély visszavonásának biztosítása, az árva művek hozzáférhetővé válása valamennyi felhasználó számára azzal, hogy a kulturális, nonprofit intézmények számára feladataik teljesítése érdekében akár kedvezményes feltételeket is ki lehet alakítani, továbbá biztosítani kell a díjazás lehetőségét abban az esetben, ha a jogosult mégis megjelenne.

⁸ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg_minutes/mou/mou.pdf.

⁹ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg_minutes/copyright/copysub_final.pdf.

¹⁰ http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-12532784/INTELLECTUAL-PROPERTY-BARRIER-WANTS-TO.html.

¹¹ http://ec.europa.eu/atwork/programmes/docs/cwp2010_annex_hu.pdf, p. 23.

irányelvjavaslatot nyújt be a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek, amely elsősorban az árva művekre vonatkozó nemzeti szabályozások kölcsönös elismerésére fog irányulni. A terv az volt, hogy a javaslatnak megoldást kell adnia az EU könyvtárai számára az árva művek szkennelésére és elektronikus úton való megjelenítésére. Az erre épülő, a Bizottság (és elsősorban Tilman Lüder, a Bizottság szerzői jogi osztálya akkori vezetője) által adott előzetes tájékoztatások szerint a javaslatnak két meghatározó elemet kell tartalmaznia:¹² egyrészt a gondos keresés (*diligent search*) feltételeit, amit minden tagállamnak be kell vezetnie az általa egyébként szabadon megválasztott szabályozási modell részeként, másrészt a kölcsönös elismerés elvét (*mutual recognition*), vagyis hogy az egyik tagállamban lefolytatott gondos keresés eredményét a többi tagállamban el kell ismerni.

A dosszié benyújtása az eredetileg tervezetthez képest (2010. október) jelentősen megkésett, a Bizottság folyosóin terjedő pletykák szerint amiatt, hogy a Bizottság egyes egységei között vita volt a javaslat hatályát illetően. A minimumprogram szerint a javaslat az irodalmi (szöveges) művekre terjedt volna ki, egy ambíciózusabb jogalkotás esetén az audiovizuális alkotások is a hatálya alá kerültek volna. Az ügy jelenlegi állása szerint ez utóbbi álláspont kerekedett felül, legalábbis komoly kompromisszumokkal. A bizottsági háttérviták lefolytatása során sem telt azonban az idő haszontalanul: a spanyol elnökség például a témában elnökségi konferenciát tartott, amelyen a magyar államot a jelen cikk szerzője képviselte, előadásában a magyar modellt bemutatva.¹³ Időközben Belgium, Lengyelország, Németország, Nagy-Britannia is elkezdte előkészíteni saját választát. A dosszié benyújtására viszont gyakorlatilag a belga és a magyar elnökség is csak várhatott, a javaslat érdemi vitája a nemzeti szakértői egyeztetések lefolytatását követően a lengyel és a dán elnökség alatt zajlott le.

Az árva művekre vonatkozó sui generis magyar szabályozás

Az árva művekre vonatkozó magyar szabályozás 2008-ban került elfogadásra és 2009 januárjában lépett hatályba.¹⁴ A törvény ilyen módon elsősorban a Bizottság jogi kötőerővel nem rendelkező vagy soft law eszközeire reflektált. A törvény indokolásából jól látható ugyanakkor, hogy az árva művekre vonatkozó rezsím bevezetésének indoka nem kizárólag ez volt.

A bevezetés elsődleges indoka a magyar nemzeti filmvagyon sorsának rendezése volt, ugyanis a II. világháború előtt keletkezett alkotások jogai – az időközben bekövetkezett

¹² 2011. március 14. Madrid. EU-elnökségi konferencia „Digitisation of cultural material” címmel.

¹³ Az előadás letölthető a spanyol Kulturális Minisztérium honlapjáról: http://www.mcu.es/principal/docs/MC/PresidenciaUE2010/Aniko_Gyenge_presentation.pdf.

¹⁴ A felhasználás engedélyezése ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása (árva mű) esetén. Szjt. 57/A–57/D. §. Bevezette a 2008. évi CXII. törvény, hatályba lépett 2009. február 1-jén. Jelenlegi szövegét megállapította a 2011. évi CLXXIII. törvény, hatályba lépett 2012. január 1-jén.

államosítások és a jogtulajdonos állami intézmények folyamatos változása miatt – részben követhetatlenné, részben árvává váltak.

Mivel a jogalkotó által választott modell működése számos tekintetben a szerzői jog általános elveitől eltérő intézkedéseket kívánt, ezért az Sztj. mellett a végrehajtási szabályok egy további jogszabályban, kormányrendeletben kerültek elhelyezésre.¹⁵

A választott modell az állami (korlátosan kényszer-) engedélyezés, vagyis az elárvult jog jogosultjának helyébe ideiglenesen az állam, pontosabban annak erre felhatalmazott szerve, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala lép be mint képviselő.

Az SZTNH közigazgatási eljárásban ad engedélyt a felhasználónak akkor, ha az igazolja, hogy a szerző (vagy más jogosult) keresése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, és a keresése nem járt eredménnyel.

A megadott engedély „egyszerű”, vagyis nem kizárólagos, mindig meghatározott felhasználási módra vonatkozik, nem terjedhet ki a mű átdolgozására, és időbeli hatálya legfeljebb öt év lehet. Így az adott mű tekintetében van lehetőség akár arra is, hogy többen szerezzenek rá felhasználási engedélyt párhuzamosan.

Az engedély megadása közigazgatási szolgáltatási díj fejében történik, amit az SZTNH eljárásáért kell fizetni. Ezen túlmenően kell felhasználási díjat is fizetni, amit a jövedelemszerzési célú felhasználóknak az SZTNH letéti számlájára kell befizetniük, a tevékenységükkel jövedelemszerzési célt közvetve sem szolgáló felhasználók számára pedig a hivatal csak megállapítja az összeget, de azt nem kell megfizetniük. Abban az esetben, ha a szerző az engedély hatálya alatt vagy azt követően öt éven belül elérhetővé válik, a díjat át kell utalni a számára, illetve a nem jövedelemszerzési célú felhasználónak meg kell fizetnie a javára. Az SZTNH letéti számláján „bennragadó” díjakat a Nemzeti Kulturális Alap számára kell átutalni, ha a mű egyéb felhasználásaival kapcsolatban nincs bejegyezve működő közös jogkezelő szervezet. Ha van, akkor a pénzt az öt év elteltét követően a részére kell átutalni.¹⁶

¹⁵ 100/2009. (V.8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról.

¹⁶ A magyar modellről, a modellválasztás körülményeiről, a szabályozás előnyeiről és hátrányairól I. részletesen: *ifj. Ficsor Mihály*: How to deal with orphan works in the digital world? An introduction to the new Hungarian legislation on orphan works. Az előadás elhangzott az Európai Parlamentben 2009. november 10-én a „Workshop on Copyright: Tackling Orphan Works and Improving Access to Works for Visually Impaired Persons” keretében: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV\(2009\)419607_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/divers/juri/2009/419607/IPOL-JURI_DV(2009)419607_EN.pdf); *id. Ficsor Mihály*: Orphan Works – Compatibility of the Draft Directive with the International Norms: http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=21; *Gyenge Anikó*: Árva mű nevelőszülőt keres. *Magyar Jog*, 2009. március; *Gyenge Anikó*: Még egyszer az árva művekről. *Infokommunikáció és Jog*, 2011. augusztus; *Hepp Nóra*: Szabad út a rejtett műalkotások feltárására, avagy az árva művek szabályozása a szerzői jogban. In: *Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről 2008–2009*, szerk.: *Penyigey Krisztina, Kiss Marietta*, Magyar Szabadalmi Hivatal, 2010, Budapest.

Az irányelv által választott modell

Az új irányelv nem tipikus szerzői jogi irányelv. Ezek ugyanis jellemzően amiatt szabályozzák a szerzői jogot, mert annak a belső piac működését meghatározó befolyása van. Ugyan ezt az irányelvet is a belső piaci főigazgatóság kezdeményezéseként tárgyalták, már a preambulum sem a már jól ismert érvelést használja az újabb harmonizációs lépés okaként.

A nem végleges számozás szerinti (3b) preambulumbekzdés ugyan – módosító javaslatok hatására – elismeri a szerzői jog piacbefolyásoló szerepét, de az irányelv céljaként egyes kulturális, értékmegőrzési és terjesztési célok elérését említi elsődlegesen. Bár a két érték között nyilvánvalóan létezik kapcsolat és egymásra hatás, ezt az irányelv sajnálatos módon nem bontja ki, noha ez igencsak fontos lenne a jogalap megerősítése szempontjából.

Mindazonáltal az irányelvet éppen e kettősség miatt fontos lépésnek lehet tekinteni afelé, hogy az uniós szabályozás a szerzői jogra ne csak mint gazdasági, piaci szabályozóeszközre tekintsen, hanem annak teljes funkciórendszerét tudja kezelni. Ez a szemlélet különösen fontos lenne az olyan, már a tárgyalás alatt álló irányelv-tervezetek esetében, mint a közös jogkezelésről szóló tervezet.¹⁷ (Természetesen egyelőre a személyhez fűződő jogok harmonizációjáról nincs szó, ezért továbbra sem képes az Unió erre a holisztikus megközelítésre.)

Bár több hatályban lévő irányelv¹⁸ is tartalmaz kivételeket, korlátozásokat, ez az első olyan norma, amely nem valamely szerzői vagyoni jog szabályozásának „mellékhatásaként” kezeli a kivételeket, hanem kifejezetten csak erről szól. Tudható, hogy a többszörözés, illetve a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát és az ahhoz kapcsolódó kivételeket és korlátozásokat harmonizáló Infosoc-irányelv felülvizsgálata (amely az érintett vagyoni jogokat harmonizálja) még nem érett meg.¹⁹ A kölcsönös elismerési modell önmagában nem is illeszkedett volna az Infosoc-irányelv logikájába. Itt azonban meg lehet kockáztatni azt is, hogy a végül kialakított szöveg egyébként sem lett volna abba az irányelvbe beilleszthető: részletező szabályozása szétfeszítette volna annak a kereteit.

¹⁷ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online uses in the internal market. COM(2012) 372/2 2012/0180 (COD).

¹⁸ A Tanács 91/250/EGK irányelve (1991. május 14.) a számítógépi programok jogi védelméről 5–6. cikk; az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről 6., 9. cikk; az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról 5. cikk; az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról 5., 6., 10. cikk.

¹⁹ A folyamatot a Bizottság konzultációkkal indította meg, de ezek eredménye egyelőre nem ismert. Az irányelvvél és felülvizsgálatával kapcsolatos dokumentumok itt találhatóak: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/copyright-info/index_en.htm.

Itt még arról is szólni kell, hogy az irányelv tervezetéhez benyújtott hatástanulmányban a Bizottság még a tagállami szinten megállapított árvamú-státusz kölcsönös elismerését tekintette a legjobb modellnek, meghagyva a tagállamok számára a maguk megoldásának kialakítását. A kölcsönös elismerés elve ugyan megmaradt az irányelvben, de a végleges szöveg ennél jóval tovább megy: kivételként vagy korlátozásként határozza meg a tagállamok számára javasolt rezsimit, amihez a tagállamok közti kölcsönös elismerési rend kapcsolódik.

Ugyanakkor azonban a szabályozási megoldást a rendszerbe bevezetett díjfizetési konstrukció miatt végső soron semmiképp sem lehet kivételnek tekinteni. Erről részletesen alább szólunk, itt csak előrebocsátjuk azt, hogy ez hosszabb távon problémát okozhat a szerzői jogi terminológia egységességének megőrizhetősége szempontjából is.

Az irányelv és a nemzeti jog viszonya

Ahhoz, hogy az érdemi vizsgálatot el tudjuk végezni a jövőbeli átültethetőség vonatkozásában, egy igen fontos előkérdést kell megvizsgálni, méghozzá azt, hogy az irányelv a jelenleg hatályban lévő tagállami rendszerekkel (különösen a magyarral) milyen kapcsolatban áll.

Az irányelv 1. cikkének 2c. pontja szerint az irányelv nem zavarja/nem avatkozik bele/nem érinti (*does not interfere* – az uniós terminológiában nem használt kifejezés) a tagállami szintű jogkezelési megoldásokat (*any arrangements concerning the management of rights*).²⁰ Felvetődik a kérdés, hogy ez a szabály mely tagállami jogkezelési megoldásokra terjed ki.

Ha ugyanis szűken értjük ezt, akkor a mentesítés csak arra vonatkozik, hogy az irányelvi rezsím a közös jogkezelési megoldásokat nem érinti. Ha azonban tágan értjük a fogalmat, akkor ez a rendelkezés arra utal, hogy valamennyi olyan joggyakorlási/jogkezelési/engedélyezési megoldást érintetlenül hagy az irányelv, amelyet a tagállamok alkalmaznak az olyan jogok tekintetében, amelyeknek a jogosultjai nem érhetők el. Az utóbbi értelmezés igen tágra nyitja a tagállamok mérlegelési lehetőségét, hiszen számos módon megoldható ma is ezeknek a jogoknak a gyakorlása (többek között törvényi alapú kiterjesztett hatályú engedélyekkel, szabad felhasználásokkal, *sui generis* állami engedélyezési rendszer vagy önkéntes megállapodások keretében).

Ehhez a rendelkezéshez kapcsolódnak értelmező preambulumbekendések [(3a) és (20)] is, amelyek a konkrét tartalmát egyértelművé teszik.

A (3a) preambulumbekendés arra enged következtetni, hogy az irányelv érintetlenül kívánja hagyni azokat a nemzeti megoldásokat, amelyek a nagyobb tömeges digitalizációs kér-

²⁰ 1. cikk 2c. This Directive does not interfere with any arrangements concerning the management of rights at national level.

désekre adnak választ. Ezeket az irányelv úgy jellemzi, hogy figyelembe veszik az egyes mű-típusok és felhasználók sajátosságait, és az érdekeltek (önkéntes) megállapodásán alapulnak. Ilyennek tekinti az EU szintjén létrejött Memorandum of Understanding alapján létrejött önkéntes megállapodásokat a felhasználók, jogosultak és jogkezelő szervezetek között (ami elsősorban egyébként az *out-of-commerce* művekre vonatkozik). E preambulumbekzdés alapján tehát az 1. cikk 2c. pontja alá a létező önkéntes megállapodások tartoznak. Más kérdés, hogy amennyiben az ezekben részt vevő felek úgy ítélik meg, hogy a nemzeti jogba átültetésre kerülő megoldás kedvezőbb a számukra, mint amit egy megállapodásban korábban kialakultak, akkor a megállapodás megszüntetésével bekerülhetnek az irányelvi rezsim hatálya alá. Komoly kérdés azonban, hogy az e megállapodások alá tartozó árva művek az erre a célra létrejövő, uniós szinten koordinált adatbázisba bekerülnek-e.

A (20) preambulumbekzdés értelmében viszont az irányelv azokat a nemzeti megoldásokat sem érinti, amelyek a képviselőlet vélelmén vagy átruházáson alapulnak, továbbá a közös jogkezelést és az ehhez hasonló megoldásokat sem, illetve ezek kombinációit, ideértve a tömeges digitalizálást szolgálókat is.

A (20) preambulumbekzdés egyértelműen a kötelező erővel bíró tagállami megoldásokról szól. Első olvasatra úgy tűnhet, hogy a magyar megoldás egyik körbe sem tartozik (a szöveg nem nevesíti a nemzeti *sui generis* engedélyezési modelleket). Álláspontunk szerint azonban értelmezhető úgy az irányelv, hogy megoldásunk a képviselőlet vélelmén alapul (az árva művek esetében az államot kell az engedélyezésre jogosultnak tekinteni). Nem tekinthetjük azonban az állami engedélyezés rendszerét a közös jogkezeléshez hasonló megoldásnak, mivel nem a szerzők döntése alapján erre a célra létrehozott magánszereplő adja az engedélyt, nem is előre meghatározott díjszabás alapján. Ennek fényében kell megválaszolnunk azt a kérdést, hogy mi történhet az irányelv átültetése során a magyar megoldással.

Az értelemszerű, hogy az irányelv hatálya nem terjed ki azokra a felhasználásokra, amelyek nem a kedvezményezett intézmények valósítanak meg. Vagyis egyszerűen szólva az árva művek piaci szereplők által történő felhasználása a jövőben is alakulhat az eddigi magyar rezsim szerint.

Az is egyértelmű, hogy az irányelv hatálya nem terjed ki a kedvezményezett intézmények egyes felhasználásaira sem (a nem kifejezetten a közérdekű feladatkörükbe tartozó felhasználásokra). Elvben tehát e vonatkozásokban is megőrizhető a nemzeti rezsim.

Ha azt feltételezzük, hogy a (20) preambulumbekzdés értelmezhető úgy, hogy a *sui generis* nemzeti engedélyezési rendszereket sem érinti az irányelv, az döntési helyzetet hoz létre. Álláspontunk szerint ugyanis az szakpolitikai döntést igényel, hogy az irányelv hatálya alá tartozó intézmények szabályozott felhasználásai vonatkozásában nem lenne-e érdemes átalakítani a magyar rendszert.

Itt előrebocsátjuk, hogy álláspontunk szerint a jelenlegi rendszer még a kedvezményezett intézmények kedvezményezett felhasználásai tekintetében sem hagyható érintetlenül (erről részletesen alább). A teljes irányelvi megoldás adaptálása a felhasználók számára olcsóbb

lehet (minimum az engedélyért fizetendő igazgatási szolgáltatási díj megfizetésére nem lennének kötelezettek),²¹ ráadásul az irányelvi modell a tömeges digitalizációt is jobban segítheti.

A kedvezményezett intézmények valamennyi felhasználásának az irányelvi rezsim alá sorolását azonban uniós jogi szempontból problémásnak tartanánk, és a piac kiegyensúlyozott működése szempontjából sem lenne valószínűleg indokolt az „egyszerű” üzleti szereplők és a közcélokot szolgáló, de e tekintetben ugyanúgy piaci szereplőként viselkedő intézmények egyenlőtlen helyzetbe hozása.

Ezen túlmutatóan is felvetődik azonban az a kérdés, hogy még abban az esetben is, ha egyébként Magyarország úgy dönt, hogy saját rezsimjét teljes terjedelmében megtartja, kikerülheti-e azt, hogy a kölcsönös elismerésre vonatkozó szabályokat, illetve az árva művek adatainak a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH) adatbázisába való eljuttatását ne szabályozza. Álláspontunk szerint ugyanis ha ezt tenné, azzal a magyar művek lényegében kimaradnának az árva művek felhasználásának uniós szintű lehetőségéből (illetve ez csak a mai szabályok szerint lenne a továbbiakban is lehetséges), ami elsősorban nem szerzői jogi problémát, hanem a kulturális vérkeringés egy újabb rendszeréből való kimaradást okozna a magyar művek számára.

Véleményünk szerint ez nem vállalható opció, emiatt viszont a magyar jogot legalább e két szabályozási elem beépítése céljával mindenképp módosítani kell. Az alábbiakban mindezek szem előtt tartásával tesszük meg javaslatainkat.

Az irányelv egyes elemeinek összehasonlítása a magyar jogi megoldás hatályával és az ebből fakadó lépések szükségessége

1. A kedvezményezettek köre

Az irányelv nem azt kívánja elérni, hogy az árva művekhez általában könnyebben hozzá lehessen férni, hanem a nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtárak, múzeumok, archívumok, oktatási intézmények, film- és hangzó örökséggel foglalkozó intézmények, valamint

²¹ 4. § (2) A felhasználási engedély megadására irányuló kérelemért 102 500 forint igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni.

(3) A (2) bekezdésben szabályozott kérelem díjának mértéke 40 000 forint, ha a kérelem olyan felhasználás engedélyezésére irányul, amely sem közvetve, sem közvetlenül nem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját.

(4) A (2) bekezdésben szabályozott kérelem díjának mértéke 92 500 forint, ha a kérelmet a Hivatal által e célra rendszeresített formanyomtatványon, illetve elektronikus úton nyújtják be. E kérelem díjának mértéke 30 000 forint, ha a kérelem olyan felhasználás engedélyezésére irányul, amely sem közvetve, sem közvetlenül nem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját, és azt a Hivatal által e célra rendszeresített formanyomtatványon, illetve elektronikus úton nyújtják be.

(5) A felhasználási engedély visszavonására irányuló kérelem igazgatási szolgáltatási díja 10 500 forint.

a közszolgálati médiaszolgáltatók, közvetve pedig az európai digitális könyvtárak tömeges digitalizációs és hozzáférhetővé tételi tevékenységének segítségét tűzi ki célul, méghozzá azért, mert ezek stratégiai szerepet játszanak a kultúra megőrzésében.²²

Bár az irányelv egyformaként kezeli őket, ezek az intézmények szerzői jogi szempontból igen heterogén közösséget alkotnak. A nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények legtöbb esetben nem rendelkeznek felhasználási jogokkal, tevékenységüket – legyen az akár többszörözés, akár a nyilvánosság számára valamilyen módon való elérhetővé tétel (jellemzően haszonkölcsönzés) – szabad felhasználás vagy törvényi engedély alapján végzik. A múzeumok gyakran tulajdonosai a gyűjteményükbe tartozó műveknek (a művek egyetlen példányának), de rendszerint ezek az intézmények sem bírnak szerzői jogokkal, de vannak felhasználási jogaik, legalább a kiállítás és a szabad felhasználás alá tartozó többszörözés tekintetében. A kép- és hangarchívumok, filmörökséget gondozó intézmények, közszolgálati rádió- és televíziószervezetek azonban gyakran a jogok valamilyen módon történt átengedése eredményeként maguk is szerzői jogi vagy kapcsolódó jogi jogosultjai (esetleg felhasználói) a műveknek. Azt lehet mondani, hogy az előző esetkörökben a műpéldányokkal áll kapcsolatban az intézmény, szerzői jogai nincsenek, az utóbbi esetekben pedig magával az absztrakt művel is, és lehetnek szerzői/felhasználási jogai is.

Az irányelv a 2002. december 31. után készült, nem filmarchívumokban tárolt, közszolgálati (szerzői jogi terminológiával) rádió- és televíziószervezetek által előállított audiovizuális és audio tartalmakat kiveszi az irányelvjavaslat hatálya alól. Ennek okaként az irányelv (8) preambulumbekzdése azt jelöli meg, hogy „figyelemmel arra, hogy a rádió- és televíziószervezetek annyiban különös szerepet töltenek be, hogy maguk is előállítanak audio és audiovizuális anyagokat, és hogy intézkedések elfogadására van szükség az árva művek jelenségének jövőbeli visszaszorítása érdekében, indokolt ezen irányelvnek a rádió- és televíziószervezetek állományában lévő művek tekintetében történő alkalmazását időben behatárolni.”

A gondolat figyelemre méltó két szempontból is. Egyrészt az irányelv azt feltételezi, hogy az elárulás megakadályozására további (nem feltétlenül jogalkotási jellegű) lépések tétele indokolt. Ez az egyetlen pont az irányelvben, amely arra utal, hogy a Bizottságnak szándékában áll további lépéseket is tenni az árva művek jelenségének felszámolása érdekében. Ez a megközelítés üdvözlendő, mivel egyet lehet érteni azzal, hogy az irányelven túlmutató lépésekre is szükség van a jelenség felszámolásához, ugyanakkor tisztázandó, hogy a cél elérése érdekében milyen további lépéseket is kell tenni. Itt érdemes utalni arra, hogy az i2010 Digitális Könyvtárak program Magas Szintű Szakértői Bizottsága több ajánlást is megfogalmazott ezen a területen, és a Bizottság Digitalizálási Ajánlása is tartalmaz erre vonatkozóan előírásokat. [Ezekre más összefüggésben utal is a (2) és a (3) preambulumbekzdés.]

²² (1) preambulumbekzdés.

Másrészt ezt a megközelítést nem kizárólag a rádió- és televíziószervezetekhez tartozó művek esetében kellett volna szemponttá tenni: minden más – akár nem csak az irányelv hatálya alá tartozó – műtípus esetében is lépéseket kellene tenni a művek elárulásának megakadályozására, illetve ki lehetne jelölni általános referenciadátumot is, amelynek lejárta követően a művek nem kerülhetnek a speciális rezsim alá. Az elárulás elleni lépések és a referenciadátum bevezetése azonban csak együtt értelmes: az előbbieket nélkül ugyanis továbbra is el fognak árvulni az alkotások (és más teljesítmények). Célszerű lett volna ezzel összefüggésben megfontolni azt is, hogy az irányelv kimondja: a nyilvánosságra hozatalt követő bizonyos időtartamban (de legalább 5-10 évig) a művet nem lehet árvának tekinteni. Erre azonban nem került sor, így ez a fajta moratórium csak azon filmművészeti, más audiovizuális és hangfelvételben történt rögzítések esetében áll fenn, amelyeket rádió- és televíziószervezetek hoztak létre.²³

A speciális eljárás személyi hatályának szűkre szabása háromféle megoldást jelenthet: a tagállam számára nyitva áll a lehetőség arra, hogy a kedvezményezettek körét szűken tartsa, és csak rájuk alkalmazza az irányelvi rezsimet; vagy bővítse ezek körét és másokat is bevonjon az irányelvi eljárás hatálya alá, az ezen kívül eső felhasználásokat az általános szabályok alapján kezelje; végül pedig a nemzeti *sui generis* megoldás fenntartásával az irányelvi rezsimet ne alkalmazza. Álláspontunk szerint azonban az irányelvtől eltérő, annál bővebb személyi hatállyal nem lehet alkalmazni az irányelvi szabályokat, erre a lehetőségre ugyanis semmi sem utal a szövegben. Így kérdés inkább csak az lehet, hogy ha már van *sui generis* rendszere (mint Magyarországnak), akkor fenntartsa-e azt (az erre vonatkozó értelmező rendelkezések nyomán), vagy legalább az irányelv személyi hatálya alá tartozó felhasználók vonatkozásában felszámolja, és bevezesse az irányelvit.

Ha Magyarország úgy dönt, hogy az irányelv szerinti kedvezményezett intézményekre vonatkozóan bevezeti az irányelv rendszerét, az árva művek köre ketté fog válni: lesznek olyan alkotások, amelyek tekintetében a kedvezményezett intézmények elvégzik a gondos keresést, és ennek alapján árvának fognak minősülni. Másrészt lesznek olyanok, amelyek tekintetében egyéb személyek végzik a gondos keresést, és a tagállami rezsim szerint fognak árvává minősülni. A két rendszer közti átjárás megteremtése is döntést igényel: ha egy üzleti szereplő árvává minősített már egy művet a külön rezsim alapján, azt hadd használja fel kedvezményezett intézmény is, méghozzá a tagállami feltételekkel (ha ezek eltérnek az irányelvtől) vagy az irányelvi feltételekkel (ha ezek átfedik a nemzetieket). Ha viszont

²³ A rádió- és televíziószervezetek kapcsán fent már említett speciális státuszról következik az, hogy szükséges volt a vonatkozó (9) preambulumbekzdés kiegészítése, megszorítása azzal, hogy a közszolgálati rádió- és televíziószervezeteknél rendelkezésre álló alkotások csak abban az esetben árvák – és használhatók fel az irányelvi szabályok alapján – ha ezeket az adott szervezet készítette/készíttette, tehát ha csak felhasználási jogai vannak a művel kapcsolatban. (Ez persze a többi intézmény esetében is így kell, hogy legyen, a rádió- és televíziószervezetek külön kiemelését inkább az indokolja, hogy jóval nagyobb arányban vannak a felhasználási szerződés alapján velük valamilyen kapcsolatban álló művek.)

kedvezményezett intézmény minősített árvává egy művet az uniós rezsिम alapján, abból legfeljebb olyan módon profitálhasson üzleti szereplő, hogy a nemzeti jog saját megoldása alapján kelljen ezt jogszerűen végeznie.

2. Az irányelv tárgyi hatálya

Az irányelv tárgya és hatálya címet viselő 1. cikk határozza meg azokat a műtípusokat, amelyekre az irányelvi rezsिम kiterjed: eszerint a szabályozás három, jellemzően a közgyűjtemények körébe tartozó alkotástípust érint. Elsősorban a szöveges művek tartoznak ide (az irányelv megfogalmazásában a könyvben, újságban, napilapban, magazinban publikált alkotások vagy más írások – lényegében bármilyen szöveges mű), valamint egyes viszonylagosan körülírt mozi-, illetve audiovizuális és audioalkotások.

Nem terjed ki az irányelv a szoftverekre, képző- és iparművészeti alkotásokra. Bár közgyűjteményekben számos van belőlük, és jogosultjaik beazonosításának nehézségei miatt a felhasználhatóságuk is súlyos probléma, az irányelv nem szabályozza sem a fotóművészeti alkotásokat, sem a térképeket, sem az építészeti alkotások terveit. (Egyébként más műtípusokat sem, amelyeket nemzetközi egyezmények alapján véd az Európai Unió valamennyi országa. Kimaradtak így az adatbázisok is, amelyek önmagukban és tartalmukban is ki vannak téve az elárulás veszélyének, ideértve ráadásul nemcsak a szerzői jogosultakat, hanem az adatbázis-előállítóként *sui generis* oltalmat élvező jogosultakat is.) Ez azt is jelenti egyúttal, hogy ezek tekintetében nem érvényesül az irányelv által bevezetni kívánt speciális rezsिम, vagyis ezeknek a többszörözése, lehívásra hozzáférhetővé tétele továbbra is egyedi engedélyezés alá fog tartozni (és jogszerűen praktikusán lehetetlen lesz, ha a felhasználás árva jog gyakorlásának útján valósulna meg), kivéve akkor, ha a nemzeti eljárás ezek vonatkozásában fennmarad, és ez lehetőséget teremt jogszerű felhasználásukra.

Ezt a problémát csak azon művek vonatkozásában kezeli az irányelv (a javaslatához képest egyébként előrelépésként), amelyek beillesztésre kerültek, vagy integráns részét képezik olyan műveknek, amelyekre egyébként kiterjed az irányelv hatálya.²⁴

Az irányelvjavaslat még nem terjedt ki a szomszédos jogi jogosultságokra (a szöveg mindenütt csak művekről szólt), ami viszont praktikusán a szöveges művekre szorította volna azon tartalmak körét, amelyek a speciális rezsिम alá eshetnek. Így különösen problematikus lett volna ez az audiovizuális és az audioanyagok esetében: hiszen a hozzáférhetővé tétel nem lett volna feltétlenül jogszerű, ha a szerző tekintetében mentesül csak a felhasználó az egyedi engedélyszerzés kötelezettsége alól, hiszen még előadódhat, hogy az előadóművész és/vagy a hangfelvétel-előállító (vagy a képviselőjük) engedélye is kell a felhasználáshoz. Végül az irányelvi rezsिमot az egyes árva művekre és hangfelvételekre terjesztették ki, és az ezekkel kapcsolatban fennálló bármely szerzői vagy kapcsolódó jogi jogosultságra.

²⁴ 1. cikk 2b. bekezdés.

Mivel a hangfelvétel-előállító vagy a filmelőállító ritkán „vész el” (legfeljebb egy fizetés-képtelenségi eljárás eredményeként), ezért elsősorban persze az előadóművészek lesznek, akiknek a teljesítményei elárvnak. Figyelembe véve, hogy az előadóművészek az érintett jogokat leggyakrabban átengedik az előállítóknak (amennyiben ez lehetséges), így valójában a kapcsolódó jogok elárvulása jóval kisebb probléma, mint a szerzői jogoké.

A hatályos magyar szabályozás alapján a *sui generis* engedélyezési rezsím – éppen a fent említett megfontolások alapján – csak a szerzői és az előadóművészi jogok elárulásának esetére ad megoldást. A módosításra e tekintetben csak akkor van (formálisan) szükség, ha a kedvezményezett intézmények kedvezményezett felhasználásai vonatkozásában is történi rezsímváltás. Egyebekben a személyi hatály tágítását nem tartanánk relevánsnak.

3. Többszerzős árva művek

Az irányelvjavaslat szerint a többszerzős művek(en fennálló egyes jogok) sajátos elbánást igényelnek akkor, ha ezen művek egyes jogosultjai ismertek, mások pedig nem, ugyanakkor úgy tűnt, hogy az irányelvtervezetben a Bizottság még nem döntötte el, hogy milyen megközelítést is alkalmazzon ezek tekintetében. A javaslat 1. cikk (2) bekezdése értelmében ugyanis ha egy műnek több alkotója is van, és (legalább) egy alkotója ismert és elérhető, a mű nem lett volna árva műnek tekinthető, vagyis nem lett volna alkalmazandó vele kapcsolatban az a rezsím, amelyet az irányelvjavaslat bevezet. Viszont a (14) preambulumbekkezdés értelmében az ilyen művek esetében az „irányelv nem érinti az ismert vagy azonosítható jogosultak jogait”. Ez a megfogalmazás viszont arra utalt, hogy az ismert jogosultak tekintetében az általános szabályok lesznek alkalmazandók, a nem ismertek tekintetében viszont az irányelvi rezsím lesz irányadó.

Az irányelv végleges változatának 1. cikk (2) bekezdése [illetve az ezt értelmező (14) preambulumbekkezdés] ezt egyértelművé tette: az egyébként ténylegesen gyakorolható jogok – akkor is, ha szükség volt előbb a jogosult keresésére – a „rendes eljárásban” gyakorolhatók, és a speciális rezsím csak a valóban árva jogokra vonatkozik. Az utólag beszűrt (3) bekezdés – a korábbi második – pedig már más kontextusban rögzíti, hogy ez nem érinti azt, hogy az ismert jogosultak rendes úton engedélyezik a műveik, teljesítményeik felhasználását.

Az irányelv 1. cikkének (5) bekezdése szerint a speciális rezsím nem érinti az ismeretlen szerzőjű vagy álnéven létrejött művek jogait: e szabály beillesztésének okát nem indokolja a preambulum (az eredeti szövegben nem szerepelt). A nemzetközi szerzői jogban *sui generis* szabályozás vonatkozik ugyanezekre a művekre, de csak a védelmi idejük számítását tekintve,²⁵ egyéb vonatkozásokban a nemzeti jogok tartalmazhatnak még speciális rendelkezéseket.

²⁵ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövege. Magyarországon kihirdette a 1975. évi 4. törvényerejű rendelet. 7. Cikk (3) bekezdés.

kezéseket. Így a magyar szabályozás rögzíti, hogy az ilyen esetekben a mű jogszerű nyilvánosságra hozóját kell szerzőnek tekinteni mindaddig, amíg nem azonosítható be a szerző.²⁶ Ennek fényében az irányelvi rendelkezést úgy kell érteni, hogy az új rezsim alkalmazandó ugyan, de csak abban az esetben, ha a szerzőn kívül a mű első nyilvánosságra hozója is ismeretlenné vagy elérhetetlenné válik.

Ezen vonatkozások tekintetében a hatályos magyar jog szabályai megfelelően adaptálhatók, különösebb megfontolást nem igényelnek.

Az irányelvjavaslat eredeti szövege alapján az új rezsim mindezen művek közül is azokra vonatkozik, amelyeket először egy tagállamban hoztak nyilvánosságra vagy sugároztak. Nem lényegtelen kérdés, hogy ezt úgy kell-e érteni, hogy az adott országnak a nyilvánosságra hozatalkor kellett tagállamnak lennie, vagy a jelenlegi tagállamok területén bármikor nyilvánosságra hozott művekre terjed ki a szabály, esetleg ezt majd rugalmasan kell értelmezni, és a jövőben csatlakozó országokban valaha nyilvánosságra hozott művek is bekerülnek az irányelv hatálya alá a csatlakozás pillanatában. A (11) preambulumbekkezdés szerint ennek a korlátozásnak a célja a „nemzetközi udvariasság” elvének figyelembevétele, de ez nem sokat segít e kérdés eldöntésénél. Idetartozik az is, hogy az országhatároknak a XX. században bekövetkezett számos változása miatt gondot okozhat, hogy pl. egy 1917-ben Magyarországon, Munkácson (ma: Ukrajna, nem EU-tagállam) nyilvánosságra hozott, még védelem alatt álló mű az irányelv alapján EU-tagállamban nyilvánosságra hozott műnek tekintendő-e.

E tekintetben a preambulumban egyetlen mondat nyújthat segítséget: a (13) preambulumbekkezdés alapján más országokban lévő információs források megismerése szükséges lehet, ha van arra utalás, hogy a jogosultakra vonatkozó releváns információ ezekben az országokban áll rendelkezésre. Ez azonban legfeljebb kiegészítő jelleggel teszi lehetővé a más – különösen nem EU-tag – országban való keresést. E vonatkozásban különös gondossággal kell eljárni az irányelv átültetésénél, érdemes a Bizottság álláspontját kikérni a helyes értelmezésről.

4. A gondos keresés

Az irányelvjavaslat 3. cikke értelmében ahhoz, hogy valamely mű vagy teljesítmény árvának minősüljön, a fent felsorolt intézményeknek megfelelő forrásokban kell keresni a jogosultat. Az irányelvjavaslat (12) preambulumbekkezdéséből a végleges főszövegbe is bekerült az, hogy ennek a keresésnek jöhiszeműnek és indokoltnak kell lennie.

A keresési módszerek tekintetében az irányelv viszonylag rugalmas rendszert vezet be. Alapvetően tagállami kompetenciában hagyja a keresési módszerek előírását, azzal, hogy

²⁶ Szjt. 8. §.

annak a műtípushoz kell igazodnia, a listáról konzultálni kell a jogosultakkal és a felhasználókkal, valamint a keresési módszerek nemzeti listájának minimálisan tartalmaznia kell az irányelvjavaslat melléklete szerinti keresési módszereket. Ezenkívül figyelemmel kell lenni az irányelv preambulumban írottakra, amely további szempontokat fogalmaz meg, illetve a HLG gondos keresési útmutatójára. Egy ilyen, félig nyitott lista elfogadása – még azzal együtt is, hogy adott körülmények között a legmegfelelőbb megoldásnak tűnik – óhatatlanul is lassítja a harmonizációt, csökkenti annak esélyét, hogy gyorsan egységes szintű keresési rendszer alakuljon ki. Bár a keresésnek a származási országhoz való hozzákapcsolása kizárja azt a lehetőséget, hogy „forum-shopping” alakuljon ki a legegyszerűbb feltételeket előíró tagállam irányában, az azonban előfordulhat, hogy egy szigorúbb feltételeket támogató tagállam művei kimaradnak vagy csak szűkebb körben válnak hozzáférhetővé azokhoz képest, ahol kevesebb befektetéssel lehet árvává nyilvánítani egy művet. Itt érdemes azzal számolni, hogy a keresésnek a származási országhoz való kötése azt fogja jelenteni, hogy költségtakarékossági okokból a nemzeti könyvtárak csak a saját országukban nyilvánosságra hozott műveket fogják árva műnek minősíteni, bár elvben lenne lehetőségük arra, hogy más országban nyilvánosságra hozott művet is felhasználjanak.

Itt felmerül az a kérdés, hogy mi történik akkor, ha nem tudjuk, hogy mely ország az adott mű származási országa? (Ezt legegyszerűbben ugyanis a szerző ismeretében tudjuk megállapítani, de ha az ő neve sem áll rendelkezésre, akkor ez nem segít.)

Fontos újdonsága a végleges szövegnek, hogy már nemcsak a nyilvánosságra hozatal vagy az első sugárzás helye lehet az a beszámítási pont, amely meghatározza a gondos keresés helyét, hanem a (13) preambulumban az is, ahol először tették lehívásra hozzáférhetővé a művet. Figyelemmel arra, hogy az irányelvi rezsím az új alkotásokra és más teljesítményekre is kiterjed, ez indokoltnak tűnhet, bár ha a lehívásra hozzáférhetővé tétel egyben a nyilvánosságra hozatalt is jelenti, akkor ez felesleges.

További bizonytalanságot okoz egy, csak a (11) preambulumban megjelenő szabály, amely szerint azon művek és hangfelvételek esetében amelyeket nem tagállamban hoztak nyilvánosságra vagy sugároztak, de amelyeket az irányelv szerinti kedvezményezett nyilvánossághoz közvetíthettek a jogosultak hozzájárulásával, ezen irányelv csak akkor alkalmazható, ha alappal feltételezhető, hogy a jogosultak nem elleneznék az irányelv által lehetővé tett felhasználást. Ez egy olyan megengedő szabály, amely igen tágra nyitja a kedvezményezett intézmények lehetőségeit.

[Az irányelv (12) preambulumbekzdése lehetővé teszi egyébként, hogy a gondos keresést ne a kedvezményezett intézmények végezzék, hanem más szervezet, amely azonban felelősséggel tartozik a keresési eredményért. Arról az irányelv nem szól, hogy ez a felelősség mire terjed ki, de feltételezhető, hogy itt is csak a gondosságért való felelősség vizsgálható, és nem maga az eredmény.]

A gondos keresés kritériumainak a nemzeti joggal való összehangolása álláspontunk szerint elkerülhetetlen még akkor is, ha valamilyen formában fennmarad a nemzeti rendszer.

Amennyiben kiépülne bizonyos szintű átjárás a mai nemzeti és az uniós jog alapján valamilyen szinten átültetett rezsim között, az áttekinthetetlenné tenné a rendszert, ha a keresési szempontok különbözőek lennének. Ez kardinális változtatást nem igényel a magyar jogban, figyelemmel arra, hogy a keresési szempontok kialakításánál a magyar jogalkotó korábban is tekintettel volt a soft uniós előírásokra, amelyeket az irányelv is beépít.

5. Az árva művek adatbázisai

Az irányelvjavaslat még csak a (13)–(15) preambulumbekzdésében foglalkozott a keresések lehető leghatékonyabbá tételével, a rendelkező részben csupán egyetlen bekezdés utalt a nyilvánosan hozzáférhető adatbázisok építésének kötelezettségére, arról pedig nem szólt, hogy ezek létrehozatala kinek a kötelezettsége lenne.²⁷

Az irányelv e tekintetben is több ponton előremutató: egyrészt az említett preambulomok szövege részletes leírássá bővült, és a rendelkező részben is részletesebb szabályok kerültek elfogadásra.

Az árvamű-információk lehető legszélesebb körű hozzáférhetősége érdekében egy háromszintű rendszert vezet be. Az első szinten a keresést végző intézmények kötelezettsége tárolni azokat az adatokat, amelyek a gondos kereséssel kapcsolatban nála létrejönnek (a keresés eredményét, az irányelv hatálya alá eső felhasználásokat, minden változást az árvamű-státusszal kapcsolatban, és az intézmény elérhetőségét), és ezeket az adatokat egy online adatbázisban közzé is kell tennie, az adatbázis működtetése a saját költsége lesz.

Kétségtelen, hogy az adatbázis-építés javítja a rendszer költséghatékonyágát és általában a transzparenciáját. A javaslatban még úgy látszott, az adatbázist kizárólag tagállami szinten kell létrehozni és majd valamilyen módon össze kell kapcsolni ezeket. Az irányelv azonban már arra utal, hogy ezt az adatbázist a BPHH fogja működtetni azon információk alapján, amelyeket a nemzeti hatóságoktól fog megkapni (ebből az is következik, hogy a hatóságoknak nem adatbázis-építési, hanem adattovábbítási kötelezettségük lesz a BPHH felé). Az uniós adatbázis felállításával, működtetésével kapcsolatos költségek ilyen módon megoszlanak majd a tagállamok és az Unió között.²⁸

Korábbi aggályunk itt megismételhető: ha a kedvezményezett intézményeknél és a BPHH-nál létrejövő adatbázis ténylegesen nyilvános lesz a piaci szereplők számára is hozzáférhetően, ez azt fogja jelenteni, hogy ők – ezekre az adatbázisokra alapítva – a jogsértésért való felelősségre vonás minimális esélyével fogják tudni felhasználni a műveket: a keresési kötelezettség és annak költségeinek viselése pedig csak az állami intézményeket – végső soron a nemzeti költségvetéseket – fogja terhelni.

²⁷ 3. cikk 4. bekezdés.

²⁸ 3. cikk 4b. bekezdés.

Az irányelv nem szabályozza az adatok továbbításának rendjét sem a keresést végző intézmény és a nemzeti hatóság, sem a nemzeti hatóság és a BPHH között. Ez a tagállami szabályozás feladata lesz (erre vonatkozóan a magyar jogban egyelőre természetesen nincs rendelkezés, ráadásul az adatbázis sem hozzáférhető).

Fontos, hogy ez a rendszer nem zárja ki a nemzeti árvamű-adatbázisok létrehozását, fenntartását, ugyanakkor viszont érdemes lesz ezeket olyan módon kialakítani, hogy *a)* az adatbázisok minimum ugyanazt tartalmazzák, mint a BPHH adatbázisa *b)* az adatbázisok minimum tartalmazzák azokat az információkat, amelyeket a BPHH adatbázisában fel kell tüntetni. Ebben az esetben azonban különös figyelmet kell fordítani az adatbázisok ellentmondás-mentességére, hiszen probléma adódhat abból, ha a BPHH adatbázisában nem szerepel egy mű árva műként (a kedvezményezett intézmények javára), a nemzeti adatbázis pedig ilyenként jeleníti meg. Az egységes nemzeti adatbázis felállítása abból a szempontból is indokoltnak látszik, hogy a kedvezményezett intézmények ilyenfajta tevékenysége valamilyen módon koordinált, egységes legyen.

Fontos és eldöntendő kérdés lesz, hogy mi történjen azokkal az árva művekkel, amelyeket a nemzeti szabályok alapján nem a LAMS-intézmények kezdeményezése alapján minősítettek árvának. Abból a szempontból ugyanis, hogy az általános érdek a jogtisztaság fokozása, következhetne az, hogy a BPHH olyan árva művek adatait is befogadja, amelyek nem az irányelv alapján minősülnek ilyennek. Álláspontunk szerint ennek az eldöntése azonban nem nemzeti feladat.

6. Az árva minőség kölcsönös elismerése

Az irányelvjavaslat 4. cikke (minden preambulumi értelmezés nélkül) rögzítette, hogy az a mű, amely egy tagállamban árva műnek minősül, minden más tagállamban is árva. Ugyanakkor nem volt egyértelmű, hogy ez az egyszerűnek tűnő rendelkezés azt jelentheti-e, hogy ha egy tagállamban egy intézmény elvégezte a keresést, és rögzítette ennek és a felhasználásnak a tényét, ettől kezdve – az erről szóló információra alapítva – bármely más EU-tagállam LAMS-intézménye szabadon használhatja-e a művet. A javaslat szerinti (19) preambulumbekzdés ugyanis azt mondta, hogy lehetővé kell tenniük a tagállamoknak, hogy ezek az intézmények az általuk hozzáférhetővé tett művet más tagállamban lévő közönség számára is hozzáférhetővé tegyék. Ezt úgy is lehetett érteni, hogy a tagállami LAMS-intézmények egy aktussal (a nemzeti keresés lefolytatásával) határon átnyúló nyilvánossághoz közvetítésre is jogosulttá válnának. A cél kétségtelenül az volt, hogy a költséghatékonyságra törekedve ugyanazon mű tekintetében más tagállamban ne kelljen újra lefolytatni a keresést (és a hozzáférhetővé tétel is csak egyszer történjen meg). Ez lerontani látszott a területi hatály elvét is.

Ezt a megközelítést már nem alkalmazza az irányelv végleges 4. cikke, amely úgy fogalmaz, hogy csak az válik lehetővé egy keresés eredménytelensége után, hogy más tagállam

mokban más intézmények is hozzáférhetővé tegyék a művet. (Az irányelv e – nézetünk szerint – legfontosabb szabályához továbbra sincs értelmező preambulumi rendelkezés.) Így tehát a költséghatékonyságnak csak az a szintje valósulhat meg, amely szerint az árvává minősítést nem kell minden tagállamban elvégezni, ahol hozzáférhetővé teszik a művet.

Komoly problémát okoz azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ebben az esetben erre a hozzáférhetővé tétel végző intézményre – a keresés országán kívüli hozzáférhetővé tétel esetén – melyik ország joga lesz alkalmazandó. Ezzel amiatt is kell foglalkozni, mert egy tagállamban árvának minősülő jog egyáltalán nem biztos, hogy egy másik tagállamban is árva lenne: előfordulhat, hogy a nemzeti szabályozás az adott felhasználást szabad felhasználásnak tekinti, vagy kiterjed rá a közös jogkezelés hatálya. Álláspontunk szerint ilyen esetben pedig nem lehetne helye a kölcsönös elismerésnek. Ráadásul ez súlyosan veszélyezteti a jogbiztonságot is, hiszen ha egy tagállam egyetlen intézménye árvának minősít egy művet, az érintheti egy másik tagállam közös jogkezelő szervezete által végzett tevékenység hatályát (a kiterjesztett hatályt olyan felhasználások körében, amelyek nem esnek az irányelvi vagy más, a tagállami jogban biztosított szabad felhasználás hatálya alá).

Idetartozik az is, hogyan alakul a létrejövő adatbázis hitelességéért való felelősség, hiszen ha valamely más intézmény a közzétett adatok alapján árva műként kíván felhasználni egy alkotást, és az adatbázisról később kiderül, hogy az valótlan adatokat tartalmazott, szerzői jogi jogsértés valósul meg, amelyért a felelősséget nem lenne feltétlenül indokolt minden további nélkül az adatbázisban bízó másik intézményre hárítani. Egy, a helyzethez igazított felelősségi megoldás kidolgozása azonban európai szinten kellett volna, hogy történjen.

Ezen a problémán az sem segít sokat, hogy a (12) preambulumbekzdésbe a tárgyalások folyamán bekerült az a szabály, hogy a gondos keresésért a keresést folytató intézmény felelős. Az irányelv ezen a ponton ugyanis lerontani látszik a területi hatály elvét. A megfogalmazás azért óvatos, mert ezt az irányelv nem deklarálja. Mindenesetre az irányelv nem térhet el az alkalmazandó jogra vonatkozó uniós rendeletektől, és a BUE vonatkozásában is csak részletszabályt állapíthat meg. Emiatt pedig az alkalmazandó jog tekintetében a felhasználás helyének jogától nem lehetne itt eltérni. Az elég veszélyes megoldásnak tűnik, hogy egy bármely tagállamban lefolytatott keresés alapján árvának minősített mű bárhol másutt Európában felhasználható legyen, és ha ez az adott tagállamban – a nemzeti jog eltéréseiből fakadóan – jogsértőnek minősülne, akkor azért is a kereső személy legyen felelős. Ez azt igényelné, hogy a keresést végző személy arról is megbizonyosodjon, hogy az adott mű valamennyi, a keresés országa szerint szabad felhasználásnak minősülő hasznosítása minden más tagállamban is ennek minősül. (Emiatt a felelőssége csak arra terjedhet ki, hogy a keresés országa szerinti feltételeknek eleget tegyen, és nem arra, hogy a mű valamennyi tagállamban felhasználható legyen.)

A kölcsönös elismerési szabály átültetése a fenti aggályok miatt nem lehet további megkövetések nélkül. Ugyan a tagállami jogalkotó bevezethet egy szabad felhasználást, amely szerint azok a művek, amelyek szerepelnek a BPHH adatbázisában, a kedvezményezett intézmények

által szabadon többszörözhetők és nyilvánossághoz közvetíthetők, de meg kell tennie azt a korlátozást, hogy ez nem vonatkozik azokra a felhasználásokra, amelyek a nemzeti jog alapján egyéb engedélyezés (közös jogkezelés) alá tartoznak. Emiatt viszont a rendszer nagyon bizonytalanná válik, és végeredményben a jogosultat kereső és a művet hozzáférhetővé tenni kívánó LAMS-intézményeknek a felhasználás előtt legalább arról mégis minden tagállamban meg kell bizonyosodniuk, hogy az adott mű nem tartozik-e közös jogkezelésbe.

7. Kedvezményezett felhasználások

Azon felhasználások körét, amelyekre az irányelvi rezsím kiterjed, a 6. cikk alapján lehet meghatározni (a korábbi 7. cikk – valószínűleg a tagállamok erős kritikái, illetve a nemzetközi szinten is megfogalmazott súlyos szakmai kifogások miatt²⁹ – kikerült a tervezetből, egyes elemei viszont beépítésre kerültek a 6. cikkbe).

Az irányelv 6. cikkének (1) bekezdése és az ezt értelmező (17) preambulumbekendés értelmében alapvetően két felhasználási módon hasznosíthatják az intézmények az árvának minősülő műveket: az Infosoc-irányelv 3. cikke értelmében vett nyilvánossághoz közvetítéssel, illetve az Infosoc-irányelv 2. cikke szerinti többszörözéssel, ez utóbbi esetben csak digitalizáció, hozzáférhetővé tétel, indexálás, katalogizálás, megőrzés vagy felújítás céljára.

Az irányelv már kifejezetten utal arra, hogy a megoldás szerzői jogilag kivételnek vagy korlátozásnak minősül. Terminológiai szempontból elég problémás ez több okból is. Szerzői jogi korlátozásról abban az esetben beszélünk, ha felhasználás valósul meg, de ezzel kapcsolatban a szerző kizárólagos joga valamilyen szempontból korlátozott (nem engedélyezheti a felhasználást, a teljes jogdíjhoz képest csak csökkentett/méltányos díjazást kap). Kivétel esetében a szerzőnek engedélyezési lehetősége sincs, és díjazásra sem tarthat igényt. (Az Infosoc-irányelv olyan szempontból már fellazította ezt a kétpólusúnak tűnő rendszert, hogy néhány esetben a szerzőre bízta, hogy akarja-e engedni a műve felhasználását korlátozás vagy kivétel alatt.³⁰)

Az irányelv szerinti megfogalmazás azt sugallja, mintha a tagállamok választhatnának, hogy kivételt vagy korlátozást vezetnek-e be. A konkrét szabályokban azonban egyértelműen nincs szó kivétel bevezetésének lehetőségéről. Jelentősége ennek amiatt van, mert ha ezt

²⁹ L. például az ALAI Végrehajtó Bizottságának tagjai [Paul Torremans, Professor of Intellectual Property Law, University of Nottingham, Jane Ginsburg, Morton L. Janklow, Professor of Literary and Artistic Property Law, Columbia University, Mihály Ficsor, Member of the Board and Honorary President, Hungarian Copyright Council, Jan Rosen, Professor of Private Law, Stockholm University, Mario Bouchard, Ottawa (in a personal capacity), Michel Walter, Rechtsanwalt, Hon. Prof. Vienna, Paolo Marzano, Avvocato, Rome]: Orphan works – compatibility of the draft Directive with the international norms.

³⁰ A dogmatikai háttérrel és a hozzá kapcsolódó elméleti szakirodalomról l. részletesen Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-Orac, 2010.

tehetnék, akkor lehetővé válna olyan nemzeti megoldás is, amelyben a szerző semmilyen kompenzációhoz nem jut műve felhasználása fejében. Az irányelvi rendszer azonban lehetővé teszi azt, hogy a kedvezményezett intézmény több módon is üzleti jellegű tevékenységet végezzen a művekkel, ilyen módon pedig nem is lenne indokolt a kivétel lehetővé tétele.

A 2. bekezdés alapján a felhasználó intézmény a művekkel kapcsolatban végezhet nyereségszerző tevékenységet (igaz, csak költségei megtérítésének erejéig). A szűkítés oka valószínűleg az, hogy az uniós jogalkotó nem akarja a LAMS-intézmények egyértelműen nyereségszerző tevékenységét kivétellel/korlátozással támogatni. Ennek oka lehet: ha az árva művek felhasználása kedvezőbb feltételekkel történhetne, mint a nem árváké (ami feltehetően azt eredményezné, hogy a felhasználók érdeklődése eltolódna az árva művek irányába, ami piactorzuláshoz vezethet).

Önmagában az, hogy a kedvezményezett intézmény csak a költségei megtérítése erejéig végezhet nyereségszerző tevékenységet, persze nem akadályozná feltétlenül azt, hogy az intézmény jogdíjat fizessen, hiszen ez a felhasználó intézmény oldaláról egyébként is beszámítandó költségként jelenne meg. [A (17a) preambulumbekkezdés tágabb mozgásteret engedne: nem korlátozza a nyereségszerzési célt csak annyiban, hogy annak az intézményi közérdekű célt kell szolgálnia.]

A 3. bekezdés szerint a köz- és a magánszféra együttműködését nem érintik ezek a rendelkezések. Az egyértelmű, hogy a ppp-projektek esetében a kedvezményezett intézmények nem csupán költségeik megtérítését érhetik el: igen fontos kérdés az, hogy ennek a szabálynak az értelmezése hogyan alakul. Feltételezhető, hogy ez azt jelenti, hogy a ppp-projektek nem tartoznak az irányelvi rezsim hatálya alá, vagyis ha a felhasználás így történik, az engedélyköteles. Ugyan érthető ez abból a szempontból, hogy a kedvezményezett intézmény piaci szereplő által digitalizált gyűjteménye ezen az úton ne legyen üzleti alapon mégis hozzáférhető, ugyanakkor lehet, hogy a ppp-projektek teljes kizárásával a gyereket is kiöntötték a fürdővízzel együtt. A (18) preambulumbekkezdés kifejezetten előír olyan elemeket, amelyeket a ppp-megállapodások nem tartalmazhatnak – így nem korlátozhatják a kedvezményezetteket az árva művek felhasználásában, valamint nem adhatnak a kereskedelmi partnereknek felhasználási vagy ellenőrzési jogot. Ez persze azt jelenti, hogy az irányelvi rezsim érvényesülését a ppp-megállapodások nem korlátozhatják, így viszont legalábbis túlzás azt mondani, hogy az irányelv nem érintené ezeket.

Ennek a rendszernek a záróköve talán a legproblémásabb: az eredeti javaslattól lényegesen eltérő megoldás szerint ugyanis az árva műként való felhasználás idejére – arra az esetre, ha ismertté válik a személye – mindenképp méltányos díjazás illeti meg a szerzőt. Az nyilvánvaló, hogy az ismertté válás utáni időszakra már teljes szerzői jog illeti a jogosultat, tehát a felhasználás díját szabadon állapíthatja meg. A díjigény részletszabályait teljes mértékben a tagállamokra bízta az Unió, azzal, hogy ennek megállapításánál – értelemszerűen – be kell tartaniuk az Unió szabályait.

Az első kérdés, hogy mikor is kell ezt a díjat megfizetni? Akkor is, ha nem válik ismertté a szerző, vagy csak akkor, ha ismertté válik? Ugyanis nem biztos, hogy a szöveg ahhoz a feltételhez köti-e a díjfizetési kötelezettség keletkezését, hogy ismertté válik a jogosult (így csak akkor keletkezne, ha tényleg ismertté válik), vagy arra az esetre írja elő a díjfizetési kötelezettséget, hogy ha ismertté válna a jogosult (így pedig minden esetben, akár ismertté válik, akár nem – ahogy ezt a hatályos magyar jog is rendeli). Ha az intézménynek kell fizetnie a díjat, akkor ezt miből fogja finanszírozni, feltéve, hogy egyébként a felhasználásból származó bevételei csak a szűken vett költségeit fedezhetik: ezek a költségek magukban foglalják ezt a díjat is?

További kérdés, hogy a szerző hogyan érvényesítheti ezt a díjat? Egyedileg kell fellépnie minden egyes felhasználó intézmény ellen? Vagy ezt a díjat – ahogy minden más díjigényt – közös jogkezelő szervezet fogja begyűjteni? Ha igen, akkor mi történik a ki nem fizetett díjakkal? Ha a méltányos díjazási szabály egyébként kötelező („shall”) szabály, vagyis kötelező a díjigény bevezetése, akkor milyen tekintetben lehet ezt a modellt egyáltalán szerzői jogi értelemben „kivétel”-nek („exception”) tekinteni?

További nehézséget okoz, hogy az irányelv az egész díjigény tekintetében csupán egyetlen aspektust rendez, miszerint a díj mértékét annak a tagállamnak a joga szerint kell megállapítani, ahol a kedvezményezett intézmény található. Ez pedig adott esetben azt is jelentheti, hogy sok felhasználó kedvezményezett intézmény esetében a szerzőnek minden tagállamban külön kell a díját érvényesítenie. Talán érdemes lett volna nemcsak az intézmények, hanem a szerzők „páneurópai” érdekeit is figyelembe venni.

Mindezek a kérdések azonban csak akkor igényelnek választ, ha egy tagállam úgy dönt, ezt a rezsimit alkalmazza a saját jogában. Ahogy fent utaltunk rá, ennek a megfontolása abból a szempontból lehet indokolt, hogy az irányelvi rezsím működtetése olcsóbb a potenciális felhasználók számára: ugyanakkor itt el lehet ismerni, hogy ez a rendszer olyan szintű jogbizonytalanságot eredményezhet, aminek vállalása nem ellentételezi a felhasználók költségeinek csökkentését.

Az irányelv hatásainak követése³¹

Az irányelvet a tagállamoknak legkésőbb a hatályba lépést követő két év lejártával kell átültetniük, vagyis addig az esetlegesen meglévő tagállami eszközökkel lehet kezelni az árva művek sorsát.³² Nem rendel el kifejezett moratóriumot a nemzeti megoldások bevezetésére, így végső soron az is elképzelhető, hogy egy tagállam ebben az időszakban hozzon létre egy saját rezsimit (pl. ha elégedetlen az uniós megoldással), ugyanakkor ez már felvetheti az uniós jog megsértésének a problémáját is.

³¹ Ezekhez a rendelkezésekhez nincs értelmező preambulumbekapcsolás.

³² Article 12 Entry into Force This Directive shall enter into force on the day following that of its publication in the Official Journal of the European Union.

Az irányelvekben szokásos felülvizsgálati klauzula arra vonatkozóan tartalmaz speciális vizsgálati szempontot, hogy milyen új „kiadók” és műtípusok körében kell majd még bevezetni az irányelv szerinti rezsimet a digitális könyvtárak fejlődése érdekében.³³ Ne legyenek illúzióink: az uniós jogalkotó ma is tudatában van, hogy mely egyéb műtípusok igényelnének valamiféle *sui generis* szabályozást (ha nem is feltétlenül az irányelvben foglalt megoldást), csak ezek tekintetében jelen pillanatban még nem lehet a tagállamok konszenzusát elérni. Ez az oka, hogy a felülvizsgálati klauzula kifejezetten említi az önálló (vagyis nem az irányelv hatálya alá tartozó, irodalmi műbe foglalt) fotóművészeti alkotások és egyéb képek esetét. Kénytelenek vagyunk itt azonban azt mondani: jobb, hogy az uniós jogalkotó itt óvatos volt, és nem vonta be az irányelv hatálya alá ezeket az alkotásokat is. A „tesztidőszakot” követően lehet mérlegelni, hogy indokolt lehet-e más területekre is kiterjeszteni az irányelv hatályát.

Szót kell ejteni itt egy, az átültetéssel kapcsolatos szabályok végére bekerült, igen nehezen értelmezhető rendelkezésről.³⁴ Ennek alapján ha egy tagállamnak „hiteles érvei” vannak arra, hogy az irányelv átültetése akadályozza a nemzeti jogkezelési megoldásokat, erre felhívhatja a Bizottság figyelmét, beszolgáltatva a releváns bizonyítékokat (indokolást) is. A Bizottságnak ezt figyelembe kell vennie az irányelv hatályosulásáról szóló jelentéskészítés során és amikor javaslatot tesz az irányelv módosítására.

E rendelkezéssel kapcsolatban joggal merül fel a kérdés, hogy azt, hogy az irányelv átültetése akadályozza a nemzeti jogkezelési megoldásokat, miért nem az irányelv előkészítése során kell(ett) figyelembe venni, ha egyébként az irányelvben szerepel az a rendelkezés, hogy az irányelvi rezsim nem érinti a nemzeti engedélyezési rendszereket. További kérdés lehet az, hogy miként fogja a Bizottság ilyen esetekben az irányelv átültetését kikényszeríteni? Ha egy tagállam nem ülteti át az irányelvet, mert van saját rezsimje, akkor nem fog fennállni akadályozási probléma. Ha megpróbálja átültetni a nemzeti szabályozása mellett, és a kettő között ütközés van, akkor az uniós jognak megfelelő megoldást kell találnia. A rendelkezés tartalmát a Bizottság értelmezése fogja megadni.

KÖVETKEZTETÉSEK

A fent elvégzett elemzés alapján a következő alapvető megállapításokat tesszük.

1. A tagállamoknak nincs módjuk arra, hogy az irányelvi rezsimtől teljesen függetlenedjenek, még ha van is saját, korábban kialakított nemzeti megoldásuk.
2. Minimálisan a kölcsönös elismerési szabály és az adatbázisra vonatkozó rendelkezések tekintetében szükséges lesz a magyar rendszer kiigazítása.

³³ 11. cikk.

³⁴ A Member State that has valid reasons to consider that the implementation of this Directive hinders one of the national arrangements concerning the management of rights referred to in Article 1(2c) may bring the matter to the attention of the Commission alongside with all relevant evidence. The Commission shall take such evidence into account when drawing up the report referred to in paragraph 2 and when assessing the necessity to submit proposals for the amendment of the Directive.

3. A magyar jogalkotónak koncepcionális döntést kell hoznia arról, hogy az irányelvben kedvezményezett intézmények tekintetében fenn kívánja-e tartani a jelenlegi rezsimit, vagy ezekre kialakítja az uniós szabályok alapján az újat – a jövedelemszerzésre nem irányuló felhasználásokat megvalósító felhasználók anyagi érdekei az utóbbi, a jogbiztonsági megfontolások az előbbi mellett szólnak. Az irányelv hatálya alól kieső művek, felhasználók és felhasználások tekintetében fenntartható a magyar megoldás.
4. A jelenlegi magyar rezsím alapján árvának minősített művek felhasználását indokolt-nak tűnik lehetővé tenni az irányelv alapján kedvezményezett intézmények számára.

Végezetül megjegyezzük, hogy álláspontuk szerint az uniós jog alapján született megoldás vonatkozásában örvendetes lenne, ha a véglegesnek tűnő megoldás valamilyen módon második olvasatra visszakerülne a Tanácsba, de csak ha ennek eredménye további tisztázás lenne. E tekintetben azonban szkeptikusak vagyunk.